

OCHRANA PŘÍRODY A LESA

Stručné shrnutí pro vedoucí dětských oddílů

Tomáš Vítek

Autor vystudoval Přírodovědeckou fakultu UP v Olomouci, obor Ochrana a tvorba životního prostředí. V současnosti pracuje jako inspektor České inspekce životního prostředí a působí jako dobrovolný strážce CHKO. Je členem Junáka – svazu skautů a skautek ČR, kde od r. 2001 působí ve vzdělávání vedoucích jako lektor ekologické výchovy a lektor právní přípravy v oblasti legislativy ochrany přírody a lesa.

Klíčové právní předpisy

Z těchto předpisů následující text vychází - je částečně výňatkem a částečně jejich interpretací pro potřeby běžné činnosti dětských oddílů. Protože však každá situace je svým způsobem specifická a navíc legislativa podléhá změnám, je nutno v případě řešení konkrétní záležitosti minimálně nahlédnout do daného předpisu v platném a účinném znění, případně danou věc konzultovat s příslušným orgánem státní správy. Tento text zachycuje stav k 2. 1. 2010.

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

upravuje zejména ochranu dřevin mimo les, krajinný ráz, chráněná území, chráněné druhy rostlin a živočichů, orgány ochrany přírody

Vyhláška č. 395/1992 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o ochraně přírody a krajiny

upřesňuje a doplňuje zákon č. 114/1992 Sb., zahrnuje mj. seznam zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů

Vyhláška č. 60/2008 Sb. o plánech péče, označování a evidenci chráněných území

najdete zde zejména vzory označení zvláště chráněných území v terénu

Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích

upravuje zejména obecné užívání lesů a zakázané činnosti v lesích, dále hospodaření v lesích a státní správu lesů

Ochrana dřevin rostoucích mimo les

Spočívá ve faktu, že dřeviny, které rostou na tzv. „nelesních“ pozemcích, jsou podle zákona o ochraně přírody a krajiny chráněny před poškozováním a ničením (svévolným kácením). Pokud někdo chce pokácet dřevinu (strom či keřový porost), musí požádat orgán ochrany přírody (v drtivé většině případů je to obecní úřad) o povolení jejího pokácení – a to i v případě, že jde o dřevinu rostoucí na jeho pozemku. Výjimky z tohoto pravidla se připouštějí pouze u „malých“ dřevin, v současnosti jde o dřeviny s obvodem kmene do 80 cm ve výšce 1,3 m nad zemí, případně o porosty keřů do plochy 40 m². Další výjimky se týkají specifických subjektů při výkonu jejich činnosti (energetici, správci vodních toků apod.)

Obecná ochrana přírody

Obecná ochrana přírody vede k tomu, že do určité základní míry je na našem území zákonem chráněna veškerá příroda a krajina (tedy že nemáme na straně jedné přísně chráněné části přírody a na straně druhé části přírody nechráněné vůbec).

Nejčastěji v praxi využívaným nástrojem obecné ochrany přírody jsou tzv. **významné krajinné prvky**, což jsou hodnotné části krajiny utvářející její typický vzhled nebo přispívající k udržení její stability. Ze zákona jsou automaticky významným krajinným prvkem lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera, údolní nivy. Dále může orgán ochrany přírody vyhlásit (registrovat) jako významný krajinný prvek i jiné části krajiny, např. mokřady, remízy, meze, trnaleziště nerostů a zkamenělin, skalní útvary, historické aleje či zahrady.

Všechny tyto významné krajinné prvky (VKP) jsou zákonem chráněny před poškozováním a ničením. Zároveň je nutno vědět, že k zásahům, které by mohly vést k poškození nebo zničení VKP nebo ohrožení či oslabení jeho funkce, si musí ten, kdo takové zásahy zamýšlí, opatřit **závazné stanovisko orgánu ochrany přírody** (obecního úřadu s rozšířenou působností nebo pověřeného obecního úřadu). Mezi takové zásahy patří zejména umístění staveb, pozemkové úpravy, změny kultur pozemků, odvodňování pozemků, úpravy vodních toků a nádrží. Za zásah do VKP může být považováno i umístění táborových staveb, byť i dočasných (vzhledem k tomu, že většina táborů je situována u nějakého vodního toku, tak jde často o lokalizaci minimálně části tábora či jeho zařízení v údolní nivě, lávka přes potok či přehrádka může být vnímána jako zásah do vodního toku apod.). Tedy umístění tábora a jeho charakter je vhodné předem konzultovat s orgánem ochrany přírody – tedy nejlépe obecním úřadem s rozšířenou působností - a případně dle jeho pokynů požádat o vydání závazného stanoviska k zásahu do VKP (v tomto stanovisku pak budou stanoveny podmínky, za jakých je možné činnost realizovat, v krajním případě může orgán ochrany přírody požadovanou činnost svým negativním stanoviskem zcela vyloučit).

Poznámka: Ve zvláště chráněných územích (viz dále) se ochrana významných krajinných prvků neuplatňuje – situace je zde pokryta „silnější“ ochranou.

Chráněná území

Tzv. **zvláště chráněná území**, která mají svůj specifický režim (ochranné podmínky), rozdělujeme v ČR podle jejich charakteru a významu do 6 kategorií. Mezi velkoplošná chráněná území patří **národní parky (NP)** a **chráněné krajinné oblasti (CHKO)**. Mezi maloplošná zvláště chráněná území patří **národní přírodní rezervace (NPR)**, **přírodní rezervace (PR)**, **národní přírodní památky (NPP)** a **přírodní památky (PP)**. Definici jednotlivých kategorií zvláště chráněných území lze najít v zákoně č. 114/1992 Sb., stejně tak tzv. základní ochranné podmínky každé kategorie zvláště chráněného území. Mimo to však má každé konkrétní chráněné území svoje bližší ochranné podmínky, které najdete ve zřizovacím předpisu daného konkrétního území. Národní parky (jejich správy) pak ještě vydávají svoje **návštěvní řády**.

Ochranná pásma zvláště chráněných území (kromě CHKO, které ochranné pásmo nemají) slouží k zabezpečení daného chráněného území před rušivými vlivy z bezprostředního okolí. Pokud není vyhlášeno jinak, sahá ochranné pásmo maloplošných zvláště chráněných území vždy do 50 metrů od hranice samotného chráněného území. V ochranném pásmu jsou některé aktivity (zejména stavební činnost či terénní úpravy) vázány na předchozí souhlas orgánu ochrany přírody.

Pro základní orientaci v ochranných podmínkách při běžném pohybu v chráněných územích připojuji tabulku níže:

Vybrané činnosti zvláště chráněných území versus jejich ochranné podmínky

Činnost	NP	1.zóna NP	CHKO	NPR	NPP	PR	PP
Táboření a rozdělávání ohně mimo místa vyhrazená orgánem ochrany přírody	X	X	X	X	*	*	*
Vjíždění a setrvávání s motorovými vozidly mimo silnice a místní komunikace a místa vyhrazená orgánem ochrany přírody	X	X	X	X	*	*	*
Pořádání a organizování hromadných sportovních, turistických a jiných veřejných akcí a provozování vodních sportů mimo místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody	X	X	+ ¹	X	*	*	*
Provozování horolezectví, létání na padácích a závěsných kluzácích a ježdění na kole mimo silnice, místní komunikace a místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody	X	X	+	X	*	*	*
Sběr rostlin kromě lesních plodů nebo odchyt živočichů	X	X	+	X	*	X	*
Vstup mimo značené nebo veřejné cesty	+	X	+	X	*	*	*

X ... činnost zakázána

+ ... činnost povolena

* ... zákon 114/1992 uvedené činnosti výslovně nezakazuje ani nepovoluje, vyhlášovateli chráněného území (= příslušný orgán ochrany přírody) obvykle stanovuje konkrétní podmínky ochrany tak, že uvedené činnosti jsou povoleny pouze se souhlasem orgánu ochrany přírody

¹ nelze však pořádat soutěže na jízdních kolech mimo silnice, místní komunikace a místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody

Pokud by vaše činnost přesáhla rámec příslušných ochranných podmínek zvláště chráněného území, je nutno požádat orgán ochrany přírody o výjimku ze zákazu ve zvláště chráněném území. Tímto orgánem bude na území CHKO či NP primárně správa této CHKO či NP (ve výjimečných případech u rozsáhlých záměrů může být věc postoupena vládě). Pokud půjde o některé z maloplošných zvláště chráněných území, které samo neleží v CHKO či NP, bude příslušným orgánem buď krajský úřad (u PR a PP) nebo územně příslušná správa CHKO či NP (u NPR a NPP) – zde to bude řečneme „nejbližší“ správa a aktuální rozdělení příslušnosti správ k jednotlivým NPR a NPP najdete ve vyhlášce č. 46/2010 Sb.

Potřeba výše uvedené výjimky ze zákazů ve zvláště chráněných územích (či přinejmenším konzultace vašeho záměru s příslušným orgánem) je typická v případě, že zamýšlíte v některém chráněném území pořádat tábor či hromadnou akci typu setkání, závody, soutěže, když potřebujete k vaší základně v chráněném území vjíždět motorovým vozidlem apod.

Zvláště chráněná území jsou v terénu označena **tabulemi se státním znakem** a s kategorií/názvem daného území. Maloplošná zvláště chráněná území (a 1. zóna NP) jsou pak označena navíc tzn. **pruhovým značením hranic** – červené pruhy šířky 5 cm na stromech či sloupcích ve výšce 1,3 m nad zemí, přičemž z vnější strany území jsou vidět dva pruhy, z vnitřní jeden.

Ochrana lesa

Zákon o lesích upravuje dva z našeho pohledu podstatné okruhy: obecné užívání lesů a zakázané činnosti v lesích.

Obecné užívání lesů znamená, že každý má právo vstupovat do lesa na vlastní nebezpečí a sbírat tam pro vlastní potřebu lesní plody a na zemi ležící klest (příčemž klestí se rozumí větve či zbytky stromů po těžbě, které nejsou silnější než 7 cm) Přitom je povinen les nepoškozovat a nenarušovat a dbát pokynů vlastníka lesa, popřípadě nájemce lesa a jeho zaměstnanců. Pro takto vymezené obecné užívání lesa není nutno žádat o žádné povolení ani souhlas vlastníka lesa či orgán státní správy lesů.

Nicméně cokoliv „navíc“ už zpravidla vyžaduje souhlas minimálně vlastníka a mnohdy i orgánu státní správy lesů (což je zpravidla obecní úřad obce s rozšířenou působností, na něm pak obvykle odbor životního prostředí).

Výše jsme si řekli, že obecně má právo každý do lesa vstupovat na vlastní nebezpečí. Zákon však myslí i na situace, kdy je toto právo vstupu veřejnosti do lesa možné omezit – a to buď z důvodu ochrany lesa, nebo ochrany jeho návštěvníků (např. v případě hrozby polomů, požárů, kalamit apod.)

Omezení nebo dočasný zákaz vstupu do lesa může v odůvodněných případech vyhlásit na dobu nejvýše tří měsíců orgán státní správy lesů (tedy oprávněn je „úřad“, nikoliv vlastník sám o sobě) Tento zákaz je možné prodloužit nejvýše o další tři měsíce. V **terénu** je takoveto omezení či vyloučení vstupu do lesa obvykle označeno příslušnými tabulemi u přístupových cest, na nichž bývá uveden jednak druh omezení vstupu (částečné či úplný zákaz), dále časová platnost omezení a informace o tom, který orgán a jakým právním aktem toto omezení ustanovil.

Současně je **trvale zákonem o lesích omezen či zakázán vstup** do lesních školek, obor a oplocenek a do některých lesů zvláštního určení (např. v ochranném pásmu vodního zdroje). V těchto „specifických“ částech lesních porostů tedy nelze právo volného vstupu do lesa využít. **Zákaz vstupu do lesa může vyplývat i z jiných právních předpisů**, než je zákon o lesích (typicky např. ze zákona o ochraně přírody a krajiny v některých typech chráněných území, viz výše).

Souhlas vlastníka lesa je třeba u většiny činností, které jsou jinak zákonem o lesích zakázané (viz tabulka níže). Všimněte si i zákazů v závěru tabulky – ty už nemůže „povolit“ ani vlastník lesa.

Zakázaná činnost v lesích (podle § 20 zákona 289/1995)	vlastník lesa může povolit výjimku
rušit klid a ticho	ano
provádět terénní úpravy, narušovat půdní kryt, budovat chodníky, stavět oplocení a jiné objekty	ano
vyzvedávat semenáčky a sazenice stromů a keřů lesních dřevin	ano
těžít stromy a keře nebo je poškozovat	ano
sbírat semena lesních dřevin, jmelí a ochmet	ano
sbírat lesní plody způsobem, který poškozuje les	ano
jezdit a stát s motorovými vozidly	ano
vstupovat do míst oplocených nebo označených zákazem vstupu	ano
vstupovat do porostů, kde se provádí těžba, manipulace nebo doprava dříví	ano
mimo lesní cesty a vyznačené trasy jezdit na kole, na koni, na lyžích nebo saních	ano
kouřit, rozdělávat nebo udržovat otevřené ohně a tábořit mimo vyhrazená místa	ano

odhazovat hořící nebo doutnající předměty	ne
narušovat vodní režim a hrabat stelivo	ne
pást dobytek, umožňovat výběh hospodářským zvířatům a průhon dobytka lesními porosty	ne
znečišťovat les odpady a odpadky	ne

Rozdělávat nebo udržovat otevřené ohně je zakázáno také do vzdálenosti 50 m od okraje lesa.

Organizované nebo hromadné sportovní akce lze v lese konat na základě oznámení orgánu státní správy lesů (tj. obecnímu úřadu s rozšířenou působností, pokud by akce svým rozsahem přesáhla jeho správní obvod, tak potom krajskému úřadu). Oznámení musí být předloženo nejméně 30 dnů před konáním této akce, pořadatel v něm uvede místo a termín konání akce, předpokládaný počet účastníků, způsob zajištění akce a souhlas vlastníka lesa. Orgán státní správy lesů pak může do 15 dnů ode dne doručení oznámení stanovit doplňující podmínky.

Dozor nad dodržováním předpisů v ochraně přírody a ochraně lesa

Obecně na dodržování předpisů o ochraně přírody a krajiny (především zákona č. 114/1992 Sb.) dohlížejí orgány ochrany přírody, tedy obecní úřady různých stupňů, krajské úřady, správy CHKO a NP, Česká inspekce životního prostředí či Ministerstvo životního prostředí. Podobně na dodržování předpisů na úseku ochrany lesa (především zákona č. 289/1995 Sb.) dohlížejí orgány státní správy lesů a také Česká inspekce životního prostředí. Tyto orgány mohou v případě zjištění porušení předpisů uložit viníku (jak jednotlivci, tak i organizaci) pokutu, případně v některých případech mohou pozastavit rušivou činnost nebo nařídít provedení nápravného opatření.

V terénu se však nejčastěji setkáte s tzv. strážemi, což jsou fyzické osoby (jednotlivci), kteří jsou pověřeni (jmenováni) některým z výše uvedených orgánů státní správy mj. i k výkonu dozoru nad dodržováním předpisů o ochraně přírody, resp. ochraně lesa.

Na úseku ochrany přírody (tedy zejména chráněná území, chráněné druhy rostlin a živočichů, ale např. i dřeviny mimo les) působí **stráž přírody**. Na úseku ochrany lesa (tedy zejména dodržování rámce obecného užívání lesů a respektování zakázaných činností v lesích) působí **lesní stráž**.

Členové obou stráží při výkonu své činnosti nosí na oděvu služební odznak se státním znakem a prokazují se služebním průkazem (ve kterém je mj. uveden obvod jejich působnosti). V případě podezření z porušení zákona mají právo zjišťovat totožnost osob (předložením dokladů totožnosti), ukládat na místě blokové pokuty, případně vyžádat si asistenci policie. Konkrétní oprávnění obou stráží najdete v zákoně č. 114/1992 Sb., resp. v zákoně 289/1995 Sb., vzory jejich služebních odznaků a průkazů pak v prováděcích předpisech k těmto zákonům.